

Kultura politikaren lehen lerrora

Eider Rodriguez

Idazlea eta UPV/EHUko irakaslea

Kultura, identitatea, eta gatazka

Behar-beharrezkoa da kultura politikagintzaren lehen lerrora ekartzea. Izan ere, ezagutzaren aroan, kultura arlo estrategikoa da edozein herrialdetan, edo, behintzat, teknologia eta berrikuntza mailan kokatzen den arloa izan ohi da. Hamaika menpekotasunen baitan bizi den Euskal Herria bezalako estaturik gabeko herri batean, kultura funtsezko ez ezik hil ala bizikoa da, identitate kolektibo zein indibidualari loturik, baina baita aro digitalean behar bezala txertatzeko edota historikoki euskara sarraskitzen ahalegindu den Estatu-nazioaren kultura hegemonikoak irents ez dezan ere.

Arlo honen garrantzia *funtsezkoa* da herri burujabeago eta ondorioz justuago, duinago eta askeago baten eraikuntzan. Aldiz, politikagintzak erabat bazter utzi du kultura, apaindura soil gisa erabiliz. Proiektu politiko baten baitan, ordea, guztiz estrategikoa izan daiteke eta beharko luke izan.

Identitate kolektiboa

Kulturarik ez balego, herri guztiak bat eta bakarra ginateke. Toki ezberdinetan biziko ginateke, baina ez ginateke geure artean ezberdin izango. Kapitalismoaren zuztarrean dagoen

homogeneizatzeko nahiak kultur aniztasunaren desagertzea dakar. Eta printzipio hori indartzen dugun geure kultura bazterrean uzten dugun bakoitzean, kulturari behar duen babesa ukatzen diogun bakoitzean eta sortzaileak axolagabeki tratatzen ditugun aldiro. Gaur egun euskara bizirik egotea eta, geroz eta apalagoa izanagatik, herri nortasuna mantentzea (baita nortasun horretan ardazturiko egitura politiko bat ere, Eusko Jaurlaritza eta sail guztiak hortik eratoritzen dira eta) pertsona askoren ekarpenari zor diogu. Milaka izan dira kulturaren lehen lerroan ikastolak harriz harri eraiki dituzten boluntarioak, euskara plazara eramanez, euskarazko komunikazio baten alde egin dutenak... Joko-zelai horretan, orain arteko Jaurlaritza guztiak harrigarriki aparte ibili dira, batzuetan ekimenak ozta lagunduz eta beste batzuetan trabatuz, beti errezeloz, beti berandu eta ia beti eskas.

Kultura ondasun bat da, baina ez zaio tratatu hori eskaintzen. Kultura eskubide bat da, baina kapritxo bat dirudi. Ez dago kulturarik gabeko herririk. Kulturarik gabe ez dago herririk.

Kulturak hizkuntz normalizazioan izan lezakeen eragina handia da eta ez da behar beste baliatzen. Kulturak herri baten kohesioan eta autoestimuan izan dezakeen eragina, gehienetan, oharkabean pasatzen zaigu.

Mundu mailako esperientzia askok adierazten digute, kulturari merezi duen balio estrategikoa aitortzean, herri baten askotariko baldintzak hobetu litezkeela.

Ikus ditzagun hiru adibide. Lehenik, *Quebecoko Iraultza lasaia* delakoa. Ingelesen hegemoniaren eta Elizaren boterearen kontrako borroka izan zen, eta Quebeci modu nabarmenean eragin zion, hura kulturaren aldera lerrokatu zuelako, eta bere nortasuna sendotu zuelako. Izan ere, lasaia izan zen, baina ez isila, besteak beste musikak gidatutako hegal kulturalak herriaren bozgorailu lanak egin baitzituen, inolako lotsarik gabe.

Ikus dezagun 1992ko Quebecoko kultur politikak zer dioen:

Kultura oinarrizko ondasun bat da, eta, jendartean bizitzeko giza dimentsioa eta dimentsio ekonomikoa ezinbestekoak diren heinean, dimentsio kulturala ere ezinbestekoa da:

- Sorkuntza burujabea eta askea adierazpen askatasunaren funtsezko balio dira gizarte demokratiko batean.
- Estatuak ahalik eta biztanle kopuru handienari erraztu behar dio kulturara sarbidea.
- Estatuak, bere bazkideekin elkarlanean, jendarteko dimentsio kulturala babestu eta garatu behar du.

Hiru ardatz:

- Herri nortasunaren baieztapena.
- Sortzaileei eta arteei babesa.
- Herritarren parte-hartzea eta sarbidea erraztu biziak kulturalean.

Bigarrenik, handik hiru urtera, 1995ean, *Braveheart* filma ekoiztu zuten. Hollywoodeko estandarretan egin zen, baina abertzaletasun berri bat sortzen lagundu zuen, herriari herriak berak ikustea lortzen ez zuen estimulu bat eman ziola. Handik etorri da, neurri batean behintzat, gerora burutu den erreferendumen arrakasta. Kultura izan zen, zinemaren bidez, itzali gabeko su txikia hauspotu zuena.

Eta, hirugarrenik, *Medellingo (Kolonia) Liburutegi-parkeak*. Auzo bazterrekoenetan eraiki diren Kultur Etxe gisako horiek jendarteko geruza txiro eta zaurgarrienak babestea dute xede, hezkuntzaren, kulturaren, parekidetasunaren eta inklusioaren bidetik. Era berean, goi mailako teknologiaz hornituta dauden eta itxura estetikoa izugarri zaindua duten eraikinok klase sozial zigortuenen ingurune fisiko eta kulturala hobetu eta nonbaiteko izatearen ideia indartzen dute.

Identitate indibiduala

Izaki kolektiboak gara, eta kulturak ezartzen ditu elkarrenganako loturak. Kultura sendo baten sehaskan gaudenean, elkarrenganako elkartasuna, enpatia eta begirunea handitzen dira. Lehen ere aipatu dugun hitz bat ekarri behar dugu hona, autoestimua, pertsona ororen osasunarentzat eta ongizatearentzat ezinbestekoa dena, nahiz eta oso gutxi zaintzen eta elikatzen den. Horren ifrentzuan, norberaren nortasuna (kultur adierazpena, hizkuntza...) zaintzen ez duten herriak

leudeke, azpiratuak daudenenak, eta, nahi gabe, autogorrotu eta autolotsa mekanismoak martxan jartzen dituztenak. Bai kolonietan, eta bai frankismo garaian ere, hala izan zen: elkarren arteko ezinikusiak ikaragarriak ziren, eta, kasu batzuetan, belaunaldiz belaunaldi igaro dira. Orain eta hemen, ostera, geroz eta gehiago, autogorrotu 2.0 garaian gaudela esan genezake: kulturalki azpiraturik, nortasun sendorik gabe, iparririk gabe eta zeri eutsi jakin gabe. Horrek, halaber, zerikusi handia dauka etorkinak geurean integrazteko izan dezakegun ahalmenarekin; izan ere, integrazioa gerta dadin, ezinbestekoa, are, hil ala bizikoa baita bertako kultur nortasun sendoa. Horregatik baita ere, eta norabide bikoitzean, immigranteen kulturarekiko begirunea eta adierazpen artistiko eta kulturalei bide ematea elkarbizitzarako eta inklusiorako gako izan daitezke, hala nola immigranteei euskal kulturaren eta hizkuntzaren ateak zabaltzea ere. Kulturara sarbidea izatea herritar oroaren eskubide da, eta hala bermatu beharko litzateke.

Alienazioaren kontrako txerto gisa

Kulturaren sustapenak, hein handi batean, alienazioari –krisi sistemikoari, globalizazioari, diskurtso hegemonikoari, kapitalismoari...– aurre eginez,

Kulturaren sustapenak
jendarte kritikoagoa
eta burujabeagoa
ekarriko luke, burujabea
bizitzaren arlo guztietan.
Kulturak demokratizatu
egiten baitu

jendarte kritikoagoa eta burujabeagoa ekarriko luke, burujabea bizitzaren arlo guztietan (elikadura ohituretatik hasi, softwarearen aukeraketatik pasa eta boto ematean buka). Kulturak demokratizatu egiten baitu. Kultura maite, ezagutu eta bizi duen herria justuagoa, borrokalariagoa, askotarikoagoa,

arduratsuagoa, irudimentsuagoa, zorrotzagoa, inklusiboagoa, ameslariagoa, feministagoa, internazionalistagoa,

irekiagoa, abegitsuagoa, duinagoa... izango da; beraz, kultura aldaketa sozialerako giltzetariko bat da.

Adibide pare batekin argiago ikusiko dugu. Batetik, Venezuelan, 'El sistema' sortu zuen Antonio Abreu ekonomialari eta musikariak. 11 gazterekin hasi zen eta egun 200 orkestratik eta 330.000 interpretetik gora eman ditu. Mundu osora zabaldu den sistema da. Venezuelan, parte hartzen duten haur eta gazteen %90 pobreak dira (onak suertatuz gero, diru-laguntza bat jasotzen dute lan egin behar izanagatik klaserik ez galtzeko). Bertan aldaketa sozialerako estrategia gisa aurkeztu da: «haur batek pobre izateari uzten dio musika-tresna bat jotzen ikasten duen momentuan. Aurrera egiten ari den pertsona izaten hasten da, eta gerora hiritar izatera pasako da».

Bestetik, Ixcan (Guatemala) herritik Mexikora alde egin behar izan zuen jende askok, batez ere emakumeek, barne gatazka armatuaren ondorioz. Han, ikasteko aukera izan zuten. Haien herrialdera itzuli zirenean, askok ikasten jarraitzeko gogoia agertu zuten, baina Ixcanetik irten gabe. Handik tarte batera, azpiegiturak hobetzeko laguntza moduko bat heldu zen herrira. Agintariek pentsatu zuten emakumeek harraska bat, bide bat edo putzu bat eskatuko zutela, baina ez, liburutegi bat eskatu zuten. Oihan-oihanean inauguratu zuten 2012an, «udalerraren garapen sozial, akademiko eta zientifikoaren alde» lan egiteko helburuarekin. Ongizaterako tresna bat da kultura.

Gatazka/Elkarbizitza

Kohesiorako, dialogorako edo elkarbizitzarako tresna izan daiteke kultura, eta hala enfokatu beharko litzateke, ez bakarrik, baina bai parte batean.

Erabiliaren erabiliz hitzak higatu egiten dira. Hitzarekin lan egiten duen sortzaileak distira berria ekar diezaike hitzei, mundua errelatatzeko eta mundua sortzeko, kulturak indar performatiboa baitauka. Hitzak eta mintzairak behar duten zabaldura ekar dezake kulturak.

Kulturak balio beharko luke baita ere politikariek, kazetariak edo bestelako herritarrek esan ezin dezaketen hori esateko. Baina baliabideak behar dira horretarako, eta ez daude. Hitzak askatzeko garaia da.

Adibidez, Ipar Irlandan, gatazka ostean garrantzi handia eman zaio Youth Music programari, eta elkarbizitza bide onetik aurrera eramaten lagundu duela diote.

Kulturaren alderdi baikor eta ezkorrak

Kulturaren egungo egoera aztertuz gero, alderdi baikor zein ezkorrekin egin genezake topo. Alderdi baikorren artean aipatu beharrekoak dira:

- Sinergiarako eta elkarlanerako gogo eta ohitura
- Kultura propio eta bereizgarria
- Kultur eskaintza esanguratsua
- Ondare singularra
- Heziketa maila altuko jendartea
- Kultura kontsumo koxkor bat biztanleko
- Jendarte ohitura indartsuak
- Amateurtasun bizia

Euskal Herrian, kultur politika sendorik ezean, hamaika dira kultura normalizatzen ez ezik egurasten lagundu duten eredu askotariko herri ekimen kultural eta espazio eragileak. Kohesioa, identitatea, eztabaida, transmisioa, elikadura, komunitatea, kritikotasuna, sormena, ekoizpena... akuilu, gisa batera edo bestera, kultura bizirik mantentzen eta partekatzen laguntzen dute, tokian tokiko ikuspegiarekin zein ikuspegi nazionalarekin.

Alderdi ezkorren artean, aldiz, hauek aipa genitzake:

- Heziketa-eskaintza kultural eta artistiko baxua
- Sormen eta ekoizpenerako pizgarri gutxi
- Euskarari dagokionez, ezagutza eta erabileraren arteko alde handia dago (horrek dakarren guztiarekin euskarazko kultur ekoizpenaren kontsumoari dagokionez, besteak beste).

- Kultura hegemonikoez irentsita dago.
- Administrazioak ez du kulturaren aldeko apusturik egiten (horren adierazle ikusgarriena, aurrekontu orokorretik Kulturara bideratzen diren papurrak).

Kultur politikaren gakoak

Gaur egungo kultur politikaren protagonista jendarte askotariko eta orotariko agentez osatutakoak (kultur kolektiboaren subjektu) behar du izan.

Kultura partekatu bat behar dugu, sorkuntza prestigiatuko duen politika bat, lanpostuak sortuko dituen eta daudenak mantentzen lagunduko duena, ekoizpen kultur propioaren bitartez sortze eta ekoizpen prozesuetan bizitasuna txertatuko duena. Komunitatearen eraikuntzaren prozesu gisa ulertua, barne aniztasuna errespetatuko duen kultura, euskal kultura eta euskara indartzeko

Kultura partekatu bat behar dugu, sorkuntza prestigiatuko duen politika bat. Komunitatearen eraikuntzaren prozesu gisa ulertua, barne aniztasuna errespetatuko duen kultura

eta biziberritzeko giltza izango dena, trukera zabalik egongo dena, geruza, adin, genero... guztiek sarbidea izango dutena.

Kultur kudeaketaren gobernantza demokratikoa eta ekimen autogestionatuen garapena bateragarri izango dituen kultur politika bat, finean.

Ildo horretatik, literatura, arte plastikoak, ikus-entzunezkoak, bertsolaritza, dantza, musika, antzerkia eta bestelako kultur adierazpideak babestu eta sendotzeko hainbat neurri proposatzen dira jarraian:

Kultura ez da fenomeno isolatu bat, baizik eta arlo eta azpi-arlo ugari zeharkatzen eta gurutzatzen dituen eta transbertsalki landu beharreko arloa (hizkuntza, hezkuntza, memoria,

ekonomia, fiskalitatea, parte-hartzea, komunikazioa, harremanak, lurraldetasuna, enplegua, feminismoa, hirigintza...).

Eusko Jaurlaritzaren organigramak, ordea, ez du horrelakorik jasotzen, ezta orain arteko jarduera politikoak ere: Kultura saila sistematikoki izan da baztertua. Hori saihesteko, batetik, Hezkuntzatik aparteko Kultura saila ezartzeko aukera aztertu beharko litzateke atzera; bestetik, sail guztiak ez bada gehienak zeharkatuko lituzkeen *organoa sortu* beharko litzateke, sailean saileko jakintza, aurrekontua eta bestelako eskuduntzak erabakigarriak lirateke-eta kultura biziberritzeko apustuan. Sailen arteko organo hori (X biztanletik gorako) udal eta aldundietan ere ezarri beharko litzateke. Zeharkakotasun horrek, halaber, kultura interes partikularretatik aparte eta gobernu aldaketek ekar dezaketen erabilera politikotik babestuta mantentzeko lezake hein handi batean. Horretaz gain, Kultura eta Ondare digitalerako azpisailaren sorrera beharrezkoa litzateke.

Hezkuntza

- Haur Hezkuntzatik Batxilergora bitarte, *euskal kulturaren* irakaspen curriculurra ezarri beharko litzateke. Hezkuntzan euskal munduko erreferenteak sustatu behar dira, curriculum propioarekin eta zirrikitu oro baliatuz (Euskal Herriaren txikitasunak artista ugariarekin bertatik bertarako saioak egitea ahalbidetzen du, esate baterako). Hartara, belaunaldien arteko transmisioaz gain, kulturaren kontsumoan trebatutako jendar-tea bultzatuko litzateke. Zein xedekin?
  - Herritarren eta sortzaileen arteko sinergiak baliatzea, hezkuntza integralago bat eta enpleguaren sustapena helburu.
  - Kohesio soziala eta identitatea indartzea.
  - Industria sendotzea.
  - Etorkizuneko kultur erabiltzaileak trebatzea.
  - Kulturak hizkuntz normalizazioan izan lezakeen eragina handia da eta ez da behar beste baliatzen (adibidez, egungo batez besteko gazte zein adin

ertaineko euskalduna ez da euskarazko nobela irakurterraz bat dezifratzeko gai, zer esanik ez euskarara itzulitako lan bat; esan gabe doa arazo hori ez dagokiola literaturari soilik).

- *Orotariko kultur eta adierazpen artistikoen sorkuntza* sustatzea hezkuntzako zehar-lerro gisa.
- *Eleaniztasunaren eta kulturantzatasunaren* bidetik, kultura sustatzea eskolako gainontzeko bi hizkuntza curricularretan gutxienez.
- Eskola-kirola sustatzen den bezala, eskola-kultura sustatzea, sinergiak bilatuz tokian tokiko ikastetxe eta edozein kultur adierazpen lantzen duen talde, elkarte zein eskolekin (izan bertso-eskola, txaranga, musika-tailer, irakurle klub, rock talde edo eskulan tailer).

Enplegua. Sortzaileen bizi baldintza prekarioek zuzenean eragiten diote kultur sorkuntzari eta horren kalitateari. Horrenbestez, artistaren bizimodua duintzeko bidean, hainbat neurri proposatzen dira:

- Euskal sortzaileen egoera aztertzeke mahai bat osatzea sektoreko eragile guztiekin, artisten egoera sakon aztertu eta ekimenak adosteko. Euskal sorkuntzak duen berezitasuna kontuan hartuz, *Artistaren Estatutua* sortzea, prestazio bereziak aurreikusiz alor honek maiz berezkoak dituen aldizkakotasun egoerei aurre egiteko, besteak beste.
- Proiektu artistiko batek eskatzen duen lana enplegu ikerketa berritzaile kontsideratzea eta diruz laguntzea.
- Gazteen enplegua sustatzea kultur arloan.
- Ekimen artistikoari dagokionez:
  - Kultur enpresa txikien marko juridikoa *ad hoc* lantzea.
  - Ekimen artistiko berriak bultzatzea, mikrokredituen bitartez eta material eta ekipamendurako laguntzak emanez.
  - Artisten laguntzarako zerbitzuak sustatzea.

Aurrekontua eta fiskalitatea. 2014ko EAeko Eusko Jaurlaritzaren aurrekontu orokor osotik %0,5 bideratu zen kulturara; 2015eko aurrekontuaren %0,52; 2016ko aurrekontuaren %0,49. Zenbaki horiek ez dute malabarismotarako tarterik uzten, eta, beraz, handitu egin behar da bai ala bai aurrekontu orokorretik kulturara bideratzen den partida. Lehen neurri gisa proposaturiko zeharkako kultur organoarekin batera (zeinari esker sail ezberdinetako aurrekontuetan kulturara bideraturiko partida gordeko litzatekeen), *komunikazio elektronikoa zerbitzatzen duten operatzaileei zerga* bat ezartzea proposatzen da, Katalunian aurrera eramane den lege proposamenaren uberan. Kontratu bakoitzetik 0,30 zentimo kultur industriara bideratuko lirateke, ikus-entzunezko sektorerara, musika sektorerara eta literatur eta testu ekoizpenaren sektorerara, hurrenez hurren eta beheranzko proportzioan. Hartara, aurrekontu orokorraren ezegonkortasun eta eskasietatik babesteko litzateke kultur arloaren alor handi bat.

Bestalde, BEZ kulturala %4koa izan dadila eskatu behar litzateke.

Gizarte politika. Kultura ez arautua eta amateurtasuna (maitasuna) sustatu behar lirateke. Musika, dantza eta antzerki *antieskolak* eta sormen laborategiak bultzatu behar lirateke eskualde orotan haur, gazte zein helduentzat, eta horretarako bidea eman (hutsik dauden etxebizitza eta lokalak horretarako baliatu, irakasleak bermatu...).

Hirigintza-plangintza. Arlo honetan, kultur behar/balibideak aintzat hartu behar lirateke, beti ere, gentrifikazio arriskua begien bistatik galdu gabe. Kulturaren Euskal Behatokiak autogestionaturiko esperientziak behatzea eta aztertzea interesgarria litzateke, berregokitutako fabrikak, gatzetxeak... Euskal Herrian funtzio sozial, kultural eta politiko handia betetzen dute, eta, haien funtzionamendua aztertzeaz gain, egin dituzten eta egiten dituzten ekarpenak aintzat hartu behar lirateke, munduan zeharreko eredu-ekin erkatuz, adibidez, eta haiek laguntzeko politikak sustatuz,

beti ere trukean berezi eta aberats egiten dituen autonomian murrizketarik ezarri gabe.

Berrikuntza eta I+G+B. Onartezina da aro posfordistan txertatu asmoz teknologia, industria eta berrikuntzari begira I+G+Bren alde egin den apustu historikoaren beste garroa, kualitatiboa, ez izatea kulturari loturikoa (kultur transmisioari begirakoa, baina baita kultur berrikuntza eta parte-katzeari begirakoa ere).

Ondarea, liburutegiak, artxibategiak eta museoak

- Ondare kulturalaren legea eguneratu eta ondare kultural immaterial biziaren zein kultura herrikoien inventarioa osatu beharko litzateke. Horri lotuta, lehenik frankismoak (1936tik aurrera) eta ostean Alderdi Popularraren gobernuak (1998-2015 artean) emandako baliabideei esker Eliza katolikoak immatrikulatu eta bereganatu duen herri ondarea (elizak, basilizak, hilerriak, apetzexak, lurrak...) herriari itzuli beharko litzaioke, mende luzeetan ondare publiko izan baitira.
- Nafarroako eta Ipar Euskal Herriko erakundeekin elkarlanean, argitalpen bibliografiko, musikal eta audio-bisualen bibliografia sortu beharko litzateke, hala nola euskal nolakotasun kulturalari aipamen egiten dieten baliabide digitalena.
- eLiburutegia garatzen jarraitu.
- Artxibategiak euskal ondare dokumentaltzat hartu eta Dokumentu Publiko eta Artxibategiaren Legearen araberako arautu (digitalak barne).

Banaketa/zabalkunde/ikusgarritasunari begirako bide berriak aztertu. Euskal sorkuntzak duen arazoetako bat Euskal Herrian ezezaguna izatea da. Hori konponbidean jartzeko, sorkuntza lanen promozioa eta zabalkunde indartu beharra dago, adibidez *komunikabide publikoei* kuotak ezarriz bertako kultur adierazpideei eskainitako denbora gehitu dezaten. 🌟